

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ԱՎԱՆԴԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՐԱԲԵՐԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ

Քրիստինե ՍԱՐԴԱՐՅԱՆ

Հայ-ռուսական (սլավոնական) համալսարանի պետության և իրավունքի տեսության ու պատմության ամբիոնի դասախոս

Սույն հոդվածում վերլուծվում են քաղաքացիական և ավանդական հասարակությունների միջև տարբերությունները և ընդհանրությունները:

Քաղաքացիական հասարակության ձևավորումը ամբողջական ավարտին է հասնում բուրժուական հասարակության զարգացման պայմաններում: «Քաղաքացիական հասարակություն» և «բուրժուական հասարակություն» բառակապակցությունները միանման հնչողություն ունեն գերմաներենում, այն է «burgerliche Gesellschaft», այսինքն դրա տակ հասկացվում է բուրժուական կամ ժամանակակից լիբերալ հասարակություն:

Ինչպես հայտնի է, լիբերալ գաղափարախոսության հիմնական արժեքը, ինչպես դա երևում է նաև անվանումից, անձի ազատությունն է: Հոգևոր ազատությունը խղճի, կրոնի ընտրության և խոսքի ազատության իրավունքն է: Նյութական ազատությունը սեփականության իրավունքն է, անձնական

շահերից բխող ազատ գնելու և վաճառելու իրավունքն է: Քաղաքական ազատությունը ազատ արտահայտվելու իրավունքն է: Անձի իրավունքները և ազատությունները գերակա են հասարակության և պետության շահերի նկատմամբ:

Ավանդական հասարակությունը ենթադրում է պետության գերակայություն անձի նկատմամբ: Ավանդական հասարակության տեսանկյունից բարոյական նորմերը ենթակա են պարտադիր կատարման միջոց և ամենուրեք: Իրավական նորմերը պետք է միայն լրացնեն բարոյական, ավանդույթային և կրոնական նորմերին, հատկապես այն դեպքերում, երբ վերջիններս խախտվում են:

Քաղաքացիական հասարակությունը չի ընդունում որևէ այլ նորմ՝ բացի իրավականից, այսինքն՝ պետությունից ընդունված կամ սանկցիավորված, և որպես դրա հետևանք՝ ժխտում է միասնական էթիկան:

Յուրաքանչյուր ազգ ունի իր անկրկնելի հոգևոր կերպարը և իր հատուկ պատմական առաքելությունը: Մարդու ազգային պատկանելությունը որոշվում է ոչ այնքան պետական իրավական կարգավիճակով, որքան նրա ինքնագիտակցմամբ, որն ունի ինչպես էթնիկ, այնպես էլ ընդհանուր ազգային բաղադրատարրեր:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԱԶԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹԸ ՄԱԿ-Ի ԽԱՂԱՂԱՊԱՅ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐՈՒՄ

Էդգար ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

ԵՊՀ եվրոպական և միջազգային իրավունքի ամբիոնի ասպիրանտ

Միավորված ազգերի կազմակերպությունն այսօր հնարավոր չէ պատկերացնել առանց իր կողմից իրականացվող խաղաղապահ առաքելությունների: Այդուհանդերձ, ՄԱԿ-ի խաղաղապահ օպերացիաները, որպես կանոն, դիտվում են որպես սոսկ ռազմական բնույթի միջոցառումներ, որոնք որևէ առնչություն չունեն տվյալ պետության մեջ ժողովրդավարությանն աջակցելու, պետականաշինության և այլ քաղաքացիական բաղադրատարրերի հետ:

ՄԱԿ-ի խաղաղապահ օպերացիաների նման ընկալումը, սակայն, փոքր-ինչ հնացած է և պայմանավորված է սառը պատերազմի ընթացքում ՄԱԿ-ի խաղաղապահ օպերացիաների նկատմամբ ձևավորված կարծրատիպով: Հանուն ճշմարտության պետք է նշել, որ մինչ սառը պատերազմի ավարտը ՄԱԿ-ի խաղաղապահ օպերացիաները, իրոք, գերազանցապես ռազմական ուղղվածություն ունեին: ՄԱԿ-ի ստեղծումից հետո ծավալված առաջին խաղաղապահ օպերացիաներն ուղղված էին բացառապես կամ գերազանցապես զինված ընդհարման մեջ գտնվող կողմերի միջև «խաղաղապահ պատմեշ» ստեղծելուն և հրադադարը պահպանելուն: Նման օպերացիաներն իրականացնում էին ՄԱԿ-ի հատուկ նշանակության ուժերը (UN Emergency Forces (UNEF))¹:

Տարիների ընթացքում, սակայն, ՄԱԿ-ի շրջանակներում սկսեց ավելի ու ավելի

ընդգծվել խաղաղության պահպանման և ժողովրդավարության աջակցության միջև առկա կապը: ՄԱԿ-ի՝ առավել քան 60-ամյա պատմության ընթացքում կուտակված խաղաղապահ գործունեության հսկայական փորձը զգալիորեն հարստացրեց խաղաղապահ գործիքների շտեմարանը, ինչն իր հերթին հանգեցրեց ՄԱԿ-ի խաղաղապահ օպերացիաների որակական փոփոխությանը²: Առաջ եկան նոր սերնդի խաղաղապահ օպերացիաներ, որոնց հիմնական բովանդակային առանձնահատկությունը, ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղարի նախկին խորհրդական գեներալ-մայոր Ինդար Ռիկիի կարծիքով, բազմաբաղադրատարրությունն էր, այսինքն՝ օպերացիայի հանձնառությամբ որոշված խնդիրների ընդլայնված շրջանակը և խաղաղապահ առաքելության համապատասխան կառուցվածքը³:

Սառը պատերազմի ավարտից հետո ժողովրդավարության աջակցության հիմնահարցերն առավել նշանակալի տեղ զբաղեցրեցին ՄԱԿ-ի բազմաբաղադրատարր խաղաղապահ օպերացիաների շրջանակներում: Վերջին տասնամյակներին միջազգային իրավիճակի թելադրանքով ՄԱԿ-ի հովանու ներքո անցկացվող օպերացիաների շրջանակներում արմատավորվեցին ժողովրդավարական աջակցությանն ուղղված այնպիսի տարրեր, որոնք, ավանդական խաղաղապահ գործառնությունների հետ մեկտեղ, նպատակաուղղված էին ճգնաժամն առաջացրած խնդիրները լուծելուն կամ ճգնաժամում հայտնված հասարակությունների «ապաքինմանը»:

Ժամանակակից խաղաղապահ օպերացիաների հանձնառության մեջ են նտնում,

մասնավորապես, այնպիսի միջոցառումների իրականացումը, ինչպիսիք են.

- մարդու իրավունքների զանգվածային խախտումների և մարդասիրական աղետների կանխարգելումը,

- ժողովրդավարական բարեփոխումների իրականացմանն աջակցությունը,

- ընտրությունների կազմակերպումը, կառավարական և սոցիալական կառույցների վերականգնմանն աջակցությունը, իրավապահական մարմինների և զինված ուժերի վերակազմակերպումը,

- տեղական վարչակազմի կառավարումը, ականագերծման միջոցառումներին օժանդակելը, ենթակառուցվածքի վերականգնումը և այլն⁴:

Ժամանակակից խաղաղապահ առաքելությունների հանձնառության մեջ ներառվում են նաև ժողովրդավարության աջակցությանն ուղղված այնպիսի բաղադրատարրեր, ինչպիսիք են՝ բնակչության անվտանգությանն աջակցելը, վստահության ամրապնդմանն ուղղված միջոցների խրախուսումը, իշխանությունների տարանջատման մեխանիզմների ձևավորման հարցում օժանդակություն ցուցաբերումը և այլն:

Ժողովրդավարության աջակցության բաղադրատարր ունեցող ՄԱԿ-ի խաղաղապահ առաքելություններում կարելի է առանձնացնել հետևյալ հիմնական գործառույթները.

1. միջազգային անցումային վարչակարգերի միջոցով ինքնիշխանության ժամանակավոր իրականացում,

2. հետհակամարտային կայունությունն ապահովելու նպատակով քաղաքացիական ներկայացուցչության ծավալում,

3. ժողովրդավարական պետական շինարարությանը, այդ թվում՝ արդարադատության իրականացմանն աջակցություն,

4. մարդու իրավունքների խախտումների և մարդասիրական աղետների կանխարգելում,

5. ընտրությունների կազմակերպում և անցկացում,

6. ժողովրդավարական հասարակության հաստատությունների կայացմանն աջակցություն,

7. այլ հարակից գործառույթներ:

Ընդ որում, պետք է նշել, որ տվյալ գործառույթները կարող են հանդես գալ ինչպես առանձին վերցրած, այնպես էլ զուգակցվել միևնույն առաքելության հանձնառության ներքո:

Ընդհանրապես, դասական առումով ՄԱԿ-ի ժողովրդավարության աջակցության բաղադրատարր ունեցող խաղաղապահ առաքելության առաջին օրինակը, ի կատարումն ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի 1989 թվականի փետրվարի 16-ին ընդունված 632 բանաձևի⁵, Նամիբիայում ծավալված ՄԱԿ-ի անցումային աջակցության խմբի (UNTAG) օպերացիան էր, որը ոչ միայն կոչված էր ապահովելու հրադադարը ՍՎԱՊՕ-ի⁶ և Հարավաֆրիկյան ուժերի միջև, այլ նաև նախապատրաստելու և վերահսկելու ազատ և արդար ընտրությունների իրականացումը, որոնք պետք է հանգեցնեին անկախ պետության ստեղծմանը:

Պետք է նշել, որ, ի տարբերություն խաղաղապահ օպերացիաների ռազմական ասպեկտների, որտեղ ՄԱԿ-ի անաչառությունը և օբյեկտիվությունը կասկած չեն հարուցում, ընտրությունների մեջ ներգրավված լինելու պարագայում ցանկացած մակարդակում ՄԱԿ-ը պետք է չափազանց աչալուրջ լինի՝ բոլոր խմբավորումների նկատմամբ դրսևորելով միատեսակ մոտեցում⁷: Հակառակ պարագայում, եթե ՄԱԿ-ը ուղղակի կամ անուղղակի նախապատվություն տա երկրի ներքաղաքական պայքար ներառված որևէ ուժի, ապա կվերածվի ՄԱԿ-ի կանոնադրության մեջ ամրագրված սկզբունքների՝ նախևառաջ պետության ներքին գործերի մեջ չմիջամտելու սկզբունքի կոպտագույն խախտողի: Նման իրավիճակում չհայտնվելու համար ՄԱԿ-ը պետք է փորձի նման գործառույթներ իրականացնելիս ներգրավի բավականաչափ քանակությամբ բարձրակարգ արհեստավարժ մասնագետներ՝ ընտրությունների

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

նախապատրաստման և անցկացման ողջ ընթացքը վերահսկելու համար:

Հանուն ճշմարտության պետք է նշել, որ ՄԱԿ-ի՝ ընտրությունների անցկացման բաղադրատարր ներառող խաղաղապահ առաքելությունների իրականացման պարագայում ՄԱԿ-ի ներգրավվածությունը միատարր չէ: Այսպես, տեսական գրականության մեջ ՄԱԿ-ի խաղաղապահ առաքելությունների հանձնառությունները վերլուծելու արդյունքում առանձնացնում են ՄԱԿ-ի ընտրությունների կազմակերպման և անցկացման մեջ ներգրավվածության հետևյալ 7 մակարդակները.

1. անմիջապես ՄԱԿ-ի կողմից ընտրությունների կազմակերպում և անցկացում,

2. անցկացվող ընտրությունների նկատմամբ վերահսկողություն,

3. ընտրությունների հաստատում,

4. միջազգային դիտորդների համակարգում,

5. ազգային դիտորդներին աջակցություն,

6. ընտրությունների դիտարկում,

7. տեխնիկական աջակցություն:

Ինչպես տեսնում ենք, խաղաղապահ օպերացիաների շրջանակներում և դրանցից դուրս ընտրական հարցերում ՄԱԿ-ի ցուցաբերած աջակցությունը կրում է բազմաստիճան բնույթ՝ սկսած ամենաբարձր ներգրավվածության աստիճանից, որը դրսևորվում է ընտրությունների կազմակերպմամբ ու անցկացմամբ և ազգային իշխանություններին տեխնիկական աջակցություն ցուցաբերելով: Ընդ որում, պետք է նկատել, որ ՄԱԿ-ի ներգրավվածության աստիճանի տեսանկյունից առավել աչքի են ընկնում առաջին երեք մակարդակները, որտեղ ՄԱԿ-ը լրջագույն դերակատարություն է ունենում ընտրությունների լեգիտիմությունը հաստատելու տեսանկյունից, մինչդեռ վերջին չորս մակարդակի պարագայում ՄԱԿ-ի դերակատարությունն առա-

վել նվազ է:

ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի 46/137 բանաձևի⁹ դրույթների ուսումնասիրությունը գործնականում թույլ է տալիս եզրակացնելու, որ ընտրություններին աջակցության ոլորտում ՄԱԿ-ի գործունեությունը ուղղված է երկու գերխնդիրների լուծմանը.

1. սատարել անդամ-պետությունների՝ մարդու իրավունքների վերաբերյալ ունիվերսալ և տարածաշրջանային փաստաթղթերում ամրագրված միջազգայնորեն ճանաչված չափանիշներին համապատասխանող, վստահություն ներշնչող օրինական ժողովրդավարական ընտրություններ անցկացնելու ջանքերին,

2. աջակցել իրական և պարբերական բնույթ կրող, ընտրազանգվածի և հակամարտող բոլոր ուժերի վստահությունն անվերապահորեն վայելող ժողովրդավարական ընտրությունների անցկացման համար կազմակերպչական ներուժի ստեղծմանը այն երկրներում, որոնց նման օժանդակություն է ցուցաբերվում:

Իհարկե, խաղաղապահ առաքելությունների շրջանակներում ընտրությունների կազմակերպման և անցկացման հարցերում աջակցության իրականացումը հնարավոր չէր լինի՝ առանց համապատասխան ինստիտուցիոնալ բազա ստեղծելու: Այդ իսկ պատճառով, դեռևս 1991թ., ի կատարումն ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի 46/137 բանաձևի, ՄԱԿ-ի Գլխավոր քարտուղարը Քաղաքական հարցերով գլխավոր քարտուղարի տեղակալին նշանակեց Ընտրությունների անցկացման հարցերում օժանդակություն ցուցաբերելու միջոցառումների համակարգողի պաշտոնում: Նույն թվականին, ի կատարումն նշված բանաձևի 11-րդ կետի, Քաղաքական հարցերի դեպարտամենտի կազմում ձևավորվեց Ընտրությունների կազմակերպման հարցում օժանդակություն ցուցաբերելու խումբը (ՕՑԽ), որի հիմնական գործառույթը համակարգողին վերապահված գործառույթների իրականացման ընթացքում

նույն օժանդակությունն ցուցաբերելն էր: Ընդգծելով ՄԱԿ-ի խաղաղապահ գործունեության շրջանակներում ընտրությունների անցկացմանն աջակցելու կարևորությունը՝ 1994թ. որոշվում է տվյալ խումբը վերածել Խաղաղապահ օպերացիաների դեպարտամենտի (DPKO) կառուցվածքային ստորաբաժանման և վերանվանել այն Ընտրությունների աջակցման բաժնի (Electoral Assistance Division (UNEAD))¹⁰: Նշված կառուցվածքային տեղափոխությունը պատճառաբանվում էր Քաղաքական հարցերի և Խաղաղապահ օպերացիաների դեպարտամենտների գործառույթների իրականացման ներդաշնակեցման մակարդակի բարձրացմամբ: Այդուհանդերձ, 1995թ. Ընտրությունների աջակցման բաժինը կրկին վերադարձվեց Քաղաքական հարցերի դեպարտամենտի հովանու ներքո և առ այսօր գործում է վերջինիս համակարգում:

Պետք է նշել, որ ՄԱԿ-ի ժողովրդավարության աջակցության գործառույթի բնույթն ու բովանդակությունը բավական հետաքրքրական ձևափոխումների են ենթարկվել Կազմակերպության ստեղծումից ի վեր: Ի սկզբանե այն կոչված էր սատարելու ժողովուրդների ինքնորոշման սկզբունքի իրականացումը՝ ինքնակառավարման զարգացման և ապագադրության միջոցով, առավելապես՝ ընտրությունների միջոցով, սակայն աստիճանաբար նշված աջակցությունն սկսեց ընդգրկել նորանոր ուղորտներ՝ ներառելով ժողովրդավարության սկզբունքի հաստատումը և զարգացումը, ինչպես նաև քաղաքական իրավունքների պաշտպանության բնագավառները՝ ապագադրության համատեքստից դուրս¹¹:

Ընդհանուր առմամբ պետք է նշել, որ խաղաղապահ առաքելությունների շրջանակներում ժողովրդավարության աջակցությանն ուղղված գործառույթներն ուղղված չեն ՄԱԿ-ի անդամ-պետություններին որևէ քաղաքական մոդել պարտադրելուն. նման օժանդակությունը նախ հիմնված է

այն գաղափարի վրա, որ առկա են միջազգային իրավական ստանդարտների վրա հիմնված ժողովրդավարության մոդելներ, որոնք արտացոլում են շահագրգիռ ժողովրդի հատուկ պահանջմունքները, սպասելիքները և պատմական իրողությունները¹², իսկ ժողովրդավարության աջակցության ձևն ու բովանդակությունը պայմանավորված են տվյալ տարածաշրջանի, պետության, տարածքի ուրույն առանձնահատկություններով:

Յետաքրքրական է նաև այն, որ մի շարք հետազոտողների, մասնավորապես՝ Նայջլ Ուայթի կարծիքով, ՄԱԿ-ը հետզհետե գիտակցում է, որ սոսկ ընտրությունների կազմակերպումն ու անցկացումը բավարար չեն պատերազմից խաղաղության, միակուսակցական պետությունից բազմակարծության ժողովրդավարությանն անցնելու համար¹³: Ուստիև, ակնհայտ է, որ ժամանակակից բազմաբաղադրատարր խաղաղապահ առաքելություններում ՄԱԿ-ից պահանջվում է առավել լայն ժողովրդավարական ներգրավվածություն՝ համապատասխան պետություններում հետևականարտային կայունությունն ապահովելու, ժողովրդավարական պետաիրավական հաստատությունները վերականգնելու, մարդու իրավունքների պաշտպանությունը երաշխավորելու և կայուն զարգացումն ապահովելու համար:

Նոր տեսակի խաղաղապահ օպերացիաներն աչքի են ընկնում քաղաքացիական ասպեկտների և խաղաղ շինարարության բաղադրատարրերի նկատմամբ առավել մեծ ուշադրությամբ: Քաղաքացիական վարչակազմի ստեղծման հետ մեկտեղ (Կոսովո, Աֆղանստան, Արևելյան Թիմոր), նոր սերնդի խաղաղապահ առաքելություններն սկսել են ներառել այնպիսի բաղադրատարրեր, որոնք նախկինում երբևիցե ընդգրկված չեն եղել խաղաղապահ առաքելությունների հանձնառություններում: Մասնավորապես, Կոսովոյում, Աֆղանստանում և Արևելյան Թիմորում ծավալված խաղաղապահ առաքելությունների հանձ-

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

նառություններում ներառված էին այնպիսի հարցեր, ինչպիսիք են օրենսդրության մշակումը և այն կիրառելու ապահովումը, մաքսային ծառայությունների ստեղծումը, հարկերի սահմանումը և հարկահավաքումը, օտարերկրյա ներդրումների ներգրավումը, գույքային վեճերի լուծումը և ռազմական վնասի համար պատասխանատվությունը, համայնքային ձեռնարկությունների վերականգնումը և շահագործումը, բանկային համակարգի ստեղծումը, դպրոցական կրթության կազմակերպումը և նույնիսկ աղբահանությունը¹⁴:

Քաղաքացիական վարչակարգերի ստեղծման գործում ՄԱԿ-ի առաջին հետաառըպատերազմյան առաքելությունը Կոստովն էր, որում ՄԱԿ-ի քաղաքացիական ներկայության իրավական հիմքը դարձավ ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի 1244 բանաձևը¹⁵: Կոստովյուն ծավալված քաղաքացիական ներկայությունը ուներ երեք բաղադրատարր՝ վարչական (վարչարարություն, ոստիկանություն, դատական համակարգ), ինստիտուցիոնալ-իրավական (ժողովրդավարացում, իշխանության ինստիտուտներ, ընտրություններ, մարդու իրավունքներ) և տնտեսական (տնտեսության վերականգնում): Հետաքրքրականն այն է, որ նշված երեք բաղադրատարրերից միայն առաջինն էր ՄԱԿ-ի անմիջական վերահսկողության ներքո, ինստիտուցիոնալ-իրավական բաղադրատարրի, այդ թվում և ժողովրդավարացման աջակցության իրականացումը հանձնարարված էր ԵԱՀԿ-ին, իսկ տնտեսական բաղադրատարրը՝ Եվրոպական Միությանը: Սա ՄԱԿ-ում առկա նոր միտման՝ համապատասխան մասնագիտացված հաստատության հետ փոխհամագործակցության բարձրացման վառ օրինակներից մեկն է:

Միջազգային քաղաքացիական ներկայության ծավալման հաջորդ օրինակ դարձավ Արևելյան Թիմորը, որտեղ, ի կատա-

րումն 1999թ. ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի 1272 բանաձևի¹⁶, հիմնվեց Արևելյան Թիմորում ՄԱԿ-ի ժամանակավոր վարչակազմը, որի հանձնառությունը, իմիջիայլոց, ներառում էր նաև ժողովրդավարության աջակցության բաղադրատարրը: Դրանում հատկապես ընդգծվում էր վերջինիս հանձնառության արդյունավետ իրականացման համար արևելաթիմորցիների հետ ՄԱԿ-ի խաղաղապահ առաքելության սերտ համագործակցության իրականացման անհրաժեշտությունը, տեղական ժողովրդավարական ինստիտուտների, ներառյալ՝ մարդու իրավունքների հարցերով անկախ արևելաթիմորյան կազմակերպության ստեղծման նպատակով և տվյալ հաստատություններին դրա վարչական և պետական ծառայության գործառույթների փոխանցման համար:

ՄԱԿ-ի առաքելությունը Արևելյան Թիմորում փաստորեն իրականացնում էր պետաիշխանական բոլոր գործառույթները՝ ներառյալ արդարադատության իրականացումը: 2002թ. մայիսի 17-ին ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի 1410 բանաձևով¹⁷ Արևելյան Թիմորում հիմնադրվեց նոր խաղաղապահ առաքելություն՝ ՄԱԿ-ի՝ Արևելյան Թիմորին աջակցության առաքելությունը, որը կոչված էր բազմակողմ աջակցություն ցուցաբերել նորանկախ պետությանը: Ժողովրդավարության աջակցությանն ուղղված էր նշված առաքելության քաղաքացիական բաղկացուցիչը (կայունություն, ժողովրդավարություն և արդարատություն), որը ներառում էր, մասնավորապես, տեղական կառավարչական կադրերի պատրաստմանը, արդարադատության անկախ համակարգի ձևավորմանը, գործող քրեակատարողական համակարգի բարեփոխմանն ուղղված միջոցառումներ:

Քաղաքացիական վարչակարգի բաղադրատարրեր ներառել է նաև Աֆղանստանում ծավալված խաղաղարար առաքելությունը: Դեռ ավելին, 2001թ. դեկտեմբերի 6-ի ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի

1383 բանաձևը հավանության արժանացրեց ՄԱԿ-ի հովանու ներքո Բոննում ստորագրված՝ Աֆղանստանում մինչ մշտական կառավարական հաստատությունների վերականգնումը ժամանակավոր մեխանիզմների մասին համաձայնագիրը¹⁸՝ հաստատելով Աֆղանստանում ժամանակավոր կառավարման համակարգը, իսկ 2002թ. մարտի 28-ին ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի 1401 բանաձևով հիմնվեց Աֆղանստանին աջակցության առաքելությունը՝ ճանապարհ հարթելով Լոյա Ջիրգայի (աֆղանական ավագանու բարձրագույն խորհրդի) հրավիրմանը և Աֆղանստանի ժամանակակից պետաիրավական կառույցների ձևավորմանը:

Արդի միջազգային իրավական մարտահրավերները՝ ներպետական բռնության ուժգնացում, մարդու իրավունքների զանգվածային խախտումների թվի զգալի աճ, ահաբեկչության և միջազգային հանցավորության ծավալների մեծացում, ՉԻԱՎ/ՄԻԱՎ-ի տարածում և այլն, ստիպեցին Միավորված ազգերին առավել լուրջ ուշադրություն դարձնել խաղաղապահ առաքելությունների շրջանակներում քաղաքացիական ասպեկտներին և հետպատերազմյան խաղաղ շինարարության հարցերին: Նշված հիմնախնդիրը ՄԱԿ-ի ամբիոնից բարձրաձայնվեց ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի նախագահի 2005թ. հուլիսի 12-ի հայտարարության մեջ, որում մասնավորապես նշվում էր, որ խաղաղապահ առաքելությունների շրջանակներում ՄԱԿ-ի համապատասխան կառույցները պետք է առանցքային համակարգող դերակատարություն ունենան «մարդասիրական օգ-

նության ցուցաբերման, հասարակական կարգի վերականգնման, պետական մարմինների գործունեության ապահովման, ինչպես նաև վերականգնման, վերակառուցման և խաղաղ շինարարության ապահովման հարցերում, որոնք հանգեցնում են երկարաժամկետ կայուն զարգացմանը»¹⁹:

Ամփոփելով նշվածը՝ կարող ենք եզրակացնել, որ ՄԱԿ-ի ժամանակակից խաղաղապահ առաքելությունների հանձնառությունների վերլուծությունը թույլ է տալիս վստահաբար նշելու, որ դրանց զգալի մասը ներառում է ժողովրդավարության աջակցությանն ուղղված համապատասխան բաղկացուցիչներ, որոնք, կախված առաքելության նպատակներից, ձեռք են բերում տարատեսակ ծավալ և բովանդակություն՝ սկսած ժամանակավոր քաղաքացիական վարչակազմի ստեղծումից կամ քաղաքացիական ներկայության ծավալումից և ավարտած ընտրությունների կազմակերպմամբ և անցկացմամբ կամ ընտրությունների անցկացմանը տեխնիկական աջակցության ցուցաբերմամբ: Ընդ որում, խաղաղապահ առաքելությունների շրջանակներում ժողովրդավարության աջակցմանն ուղղված ՄԱԿ-ի գործառնությունները որևիցե կերպ չեն կարող այնպիսի դրսևորումներ ստանալ, որոնք կդիտվեն որպես տվյալ պետությանը պետական կառավարման որևէ համակարգի պարտադրում կամ վերջինիս ներքին գործերին միջամտելու փորձ կամ որևէ այլ կերպ կհակասեն ՄԱԿ-ի կանոնադրության մեջ ամրագրված միջազգային իրավունքի հիմնարար սկզբունքներին:

¹ Նման խաղաղապահ օպերացիաներ, մասնավորապես, ծավալվել էին 1956–1967թթ. Եգիպտոսի տարածքից Ֆրանսիայի, Իսրայելի և Մեծ Բրիտանիայի զինված ուժերը դուրս բերելու և եգիպտական ու իսրայելյան ուժերի միջև միջանցք ստեղծելու նպատակով (UNEF I) (UN GA Res. 1000 (ES-I)), ինչպես նաև 1973–1979 թթ. եգիպտական և իսրայելյան ու-

ժերի միջև զինադադարը պահպանելու և ստեղծված բուֆերային գոտին հսկելու նպատակով (UNEF II) (UN SC Res. 339 (1973)):

² Տե՛ս The Evolution of UN Peacekeeping: Case Studies and Comparative Analysis, edited by William J. Durch. New York, NY: St. Martin's Press, 1993, p. 12.

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

- ³ Տե՛ս *Major-General Indar Jit Rikhye (Ret.)*, Strengthening UN Peacekeeping: New Challenges and Proposals, Washington, D.C. United States Institute of Peace, 1992, p. 16.
- ⁴ Տե՛ս *В.Заемский*, Опыт миротворческих операций ООН // «Обозреватель-Observer», N 6(173) 2004. Հասանելի է http://www.rau.su/observer/N6_2004/6_05.HTM համացանցային կայքում 11.07.2010թ.
- ⁵ UN Doc. S/RES/632(1989)
- ⁶ ՄԱԿՊՕ անգլ. South-Western Africa People's Organization (SWAPO) Հարավարևմտյան Աֆրիկայի ժողովրդի կազմակերպություն
- ⁷ Տե՛ս *Nigel D. White, the United Nations and democracy assistance - developing practice within a constitutional framework*; in Democracy Assistance: International Co-operation for Democratization, Peter Burnell ed. London, Frank Cass, 2000), p. 77.
- ⁸ Ավելի մանրամասն տե՛ս *Nigel D. White, the United Nations and democracy assistance - developing practice within a constitutional framework*; in Democracy Assistance: International Co-operation for Democratization, Peter Burnell ed. London, Frank Cass, 2000), p. 79-84.
- ⁹ UN Doc. A/RES/46/137
- ¹⁰ ՄԱԿ-ի Գլխավոր քարտուղարի զեկույց: UN Doc. A/49/675
- ¹¹ <http://www.un.org/russian/topics/peace/elections/context.htm> 11.07.2010թ.
- ¹² Տե՛ս Human Rights and Elections: A Handbook on the Legal, Technical and Human Rights Aspects off Elections. UN New York and Geneva, 1994, para 17.
- ¹³ Տե՛ս *Nigel D. White, the United Nations and democracy assistance - developing practice within a constitutional framework*; in Democracy Assistance: International Co-operation for Democratization, Peter Burnell ed. London, Frank Cass, 2000), p. 77.
- ¹⁴ Տե՛ս *Soldiers for Peace: Fifty Years of United Nations Peacekeeping*. Benton, Barbara; Boutros-Ghali, Boutros (ed), New York: Facts on File Inc. p.154.
- ¹⁵ UN Doc. S/RES/1244 (1999)
- ¹⁶ UN Doc. S/RES/1272 (1999)
- ¹⁷ UN Doc. S/RES/1410 (2002)
- ¹⁸ UN Doc. S/2001/1154
- ¹⁹ ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի նախագահի 2005թ. հուլիսի 12-ի հայտարարությունը՝ «Միջազգային խաղաղության և անվտանգության պահպանություն. Անվտանգության խորհրդի դերը մարդասիրական ճգնաժամներում՝ մարտահրավերներ, քաղած դասեր և ապագայի հեռանկարներ» վերտառությամբ հարցի վերաբերյալ: UN Doc. S/PRST/2005/30.

ФУНКЦИЯ ПОощРЕНИЯ ДЕМОКРАТИИ В РАМКАХ МИРОТВОРЧЕСКОЙ МИССИИ ООН

Эдгар ХАЧАТРЯН

*Аспирант кафедры Европейского и
международного права юридического
факультета ЕГУ*

Данная статья посвящена одной из важнейших тем, актуальной и по сей день. В частности, речь идет о содействии демократии и о миротворческой функции ООН в данной области. Примечательно, что современное понимание международного мира и безопасности Объединенными Нациями строится на постулатах осуществления целей и принципов, закрепленных в Уставе ООН, включая уважение прав человека, обеспечение устойчивого развития и содействие демократии в государствах-членах.

Немаловажно, что ООН играет ключевую роль в деле поддержания международного мира и безопасности, которая в рамках Объединенных Наций рассматривается намного шире, чем простое избавление человечества от угроз глобальной войны. Невозможно также представить ООН без миротворческой миссии, осуществляемой данной организацией. Тем не менее, миротворческие операции ООН, как правило, рассматриваются как меры военного характера, которые не имеют отношения к поощрению демократии, государственному строительству и другим гражданским составляющим в соответствующих странах.

Действительно, миротворческие операции ООН в основном имели военный характер. Так, окончание холодной войны дало старт новому этапу развития международного права и международных отношений, который можно охарактеризовать как этап наиболее полномасштабной реализации Объединенными Нациями полномочий в области поощрения и содействия демократии. После создания ООН первые предпринятые миротворческие операции исключительно или главным образом были направлены на создание «миротворческого барьера» между сторонами, находящимся в вооруженном столкно-

вении, и на сохранение перемирия. С годами в рамках ООН все более и более начала очерчиваться действующая связь между обеспечением мира и поощрением демократии. В дальнейшем проложили себе путь миротворческие операции нового поколения, основными качествами которых являются многогранность и многофункциональность.

За последние десятилетия в рамках операций, осуществляемых под эгидой ООН, в связи с международным положением закрепились такие функции, которые наряду с поощрением демократии и обычными миротворческими операциями направлены на разрешение проблем, вызвавших кризис, или на «лечение» обществ, столкнувшихся с кризисом.

В рамках данной статьи автором был осуществлен анализ функциональных особенностей ООН в области сохранения мира, рассматриваемых в качестве инструментов, направленных на национальное примирение, обеспечение безопасности в государствах, недавно переживших гражданские войны, а также в качестве мер, направленных на содействие восстановления властных инфраструктур.

Ключевым вопросом исследования явилось детальное изучение основных функций ООН в сфере обеспечения и сохранения мира, как залог легитимного обеспечения демократического режима в государствах и демократической организации общества. Особое внимание в статье уделено направлениям деятельности ООН в сфере электоральных отношений (так называемое: «электоральное содействие») и приоритетам в данной области, распределению основных направлений деятельности ООН в исследуемой сфере, подчеркнута взаимосвязь данных направлений между собой и с миротворческими функциями ООН.

Немаловажно также, что в рамках данной статьи автором был осуществлен анализ нормативной основы деятельности ООН в миротворческой области, что обеспечивает юридическую обоснованность исследования.